

VIGILIA



2023 május

VALLÁS ÉS GAZDASÁG

ZSOLNAI LÁSZLÓ *Vallás és gazdaság*

BARITZ LAURA SAROLTA OP – HÉJJ TIBOR –

SZILAS ROLAND FERENC *A Katolikus Egyház társadalmi tanítása*

és annak alkalmazása a gazdasági életben

ÓCSAI ANDRÁS – KELEMEN KÁLMÁN *Hindu éthosz a gazdasági menedzsmentben*

KOVÁCS GÁBOR – VALCSICSÁK ZOLTÁN *A buddhista ökönomia modelljei*

és az Össz nemzeti Boldogság koncepciója

JOHN W. O'MALLEY SJ *A pápai hatalom kialakulása*

CZESŁAW MIŁOSZ *Félelem*

MOGYORÓDI EMESE *Krízis és sors*

Beszélgetés MARKUS ENDERSSEL és BORIS WANDRUSZKÁVAL

VIGILIA 2023 május

VALLÁS ÉS GAZDASÁG

- Zsolnai László: VALLÁS ÉS GAZDASÁG 385
Baritz Laura Sarolta OP – A KATOLIKUS EGYHÁZ TÁRSADALMI TANÍTÁSA ÉS ANNAK
Héjj Tibor – Szilas Roland Ferenc: ALKALMAZÁSA A GAZDASÁGI ÉLETBEN 387
Ócsai András – Kelemen Kálmán: HINDU ÉTHOSZ A GAZDASÁGI MENEDZSMENTBEN 395
Kovács Gábor – Valcsicsák Zoltán: A BUDDHISTA ÖKONÓMIA MODELLJEI ÉS
AZ ÖSSZEMZETI BOLDOGSÁG KONCEPCIÓJA 404

TANULMÁNYOK

- Vassányi Miklós: PÜSPÖKI HATALOM, HIERARCHIA, SZERZETESSÉG
NÉHÁNY KORAI SZÍR FORRÁS ALAPJÁN 412

SZÉP/ÍRÁS

- Háy János: NEM ADNÁD; SÖTÉT; EDÉNYEK; MI VOLT ITT (versek) 418
Darvasi László: HALHATATLANOK (regényrészlet) 420
Déri Anna: SZOKÁSJOG; HAJLÁSOD MINTÁJA; BILLEGEK (versek) 428
Száz Pál: AZ ÖNGYILKOSOK HÍDJA: A SVATOPLUK ČECH HÍD
(esszé) 429
Németh Béres Csilla: HAGYOD (vers) 439
Halmosi Sándor: A TÖRTÉNET TELE VAN; NEM TUDOM FELIDÉZNI;
BAUHAUSNAK MONDJUK (versek) 441
Czesław Miłosz: FÉLELEM (esszé) 442

KORTÁRS VERS KORTÁRS SZEMMEL

- OsztróLuczky Sarolta: SAJÁT KABÁT. ORBÁN OTTÓ HALLOD-E TE SÖTÉT
ÁRNYÉK CÍMŰ VERSÉRŐL 444

ESSZÉK

- Varga Szabolcs: A ZSINATOK TÖRTÉNÉSZE: JOHN W. O'MALLEY
(1927–2022) 449
John W. O'Malley SJ: A PÁPAI HATALOM KIALAKULÁSA 450

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

- Gájer László: MARKUS ENDERSSEL ÉS BORIS WANDRUSZKÁVAL 455

MAI MEDITÁCIÓK

- Mogyoródi Emese: KRÍZIS ÉS SORS 463

NAPJAINK

- Mezey Katalin: SZÁLAK A GOMBOLYAGBÓL 467

KRITIKA

- Mihálycsa Erika: James Joyce: STEPHEN HERO 470

SZEMLE

- 473 részletes tartalom a hátsó borítón

Kovács Gábor

Gazdaságtudományi Központ,
Corvinus Institute for
Advanced Studies,
Budapesti Corvinus
Egyetem

Valcsicsák Zoltán

Gazdálkodástudományi
Doktori Iskola, Budapesti
Corvinus Egyetem

A BUDDHISTA ÖKONÓMIA MODELLJEI ÉS AZ ÖSSZNEMZETI BOLDOGSÁG KONCEPCIÓJA

A „buddhista ökonómia” kifejezést Ernst Friedrich Schumacher angol közgazdász alkotta meg az 1960-as évek végén. Úgy érvelt, hogy a buddhista életfilozófia gazdaságban történő alkalmazása megszüntetheti a modern nyugati közgazdaságtan metafizikai vakságát (*metaphysical blindness*) – azt a materialista logikát, amely szerint mindenek az értékét azzal mérjük, hogy az hasznos és nyereséges-e.

Schumacher *A kicsi szép* című könyvében¹ buddhista szempontból vizsgálta meg (i) a munka szerepét, (ii) a közgazdaságtan vezéreszméit, valamint (iii) a természetes erőforrások felhasználását. Buddhista megközelítésben a munka nem szükséges rossz, hanem az emberi képességek fejlesztésének, valamint az együtt-munkálkodásnak a lehetősége, és az emberi élethez szükséges javak és szolgáltatások előteremtése. A buddhista közgazdaságtan vezéreszméi az egyszerűség és az erőszakmentesség, amelyek a gazdasági életben elősegítik a lokalizációt, vagyis a helyi szükségletek helyi erőforrások felhasználásával történő kielégítését. A buddhista megközelítés különbséget tesz a megújítható és a nem megújítható természeti erőforrások között és csak a megújítható erőforrások felhasználását (vagy legvégső esetben a nem megújítható erőforrások körültekintő felhasználását) tartja elfogadhatónak.

Schumacher célja a közgazdaságtan metafizikai vakságának megszüntetése volt, amelynek megvalósításához a buddhizmus megfelelő etikai keretet szolgáltatott. Elismerte azonban, hogy bármelyik vallási és spirituális hagyomány alkalmas lehet arra, hogy biztosítsa a közgazdaságtan etikai alapjait és lehetővé tegye az erények gazdasági életben történő megvalósítását.

Schumacher úttörő munkássága óta a buddhista közgazdaságtan jelentős kutatási területté vált. Egy olyan megközelítés lett, amely keleti és nyugati tudósok munkásságán keresztül a főárambeli, materialista gazdasági megközelítés alternatívájává fejlődött.

2. A buddhista ökonómia eszméi

A buddhista közgazdaságtan meghatározó mérföldköve Prayudh A. Payutto thai buddhista szerzetes és filozófus *„Közép Út” a piactudomány számára* című tanulmányának² a megjelenése volt 1994-ben. Payutto érvelésének kiindulópontja, hogy a modern nyugati közgazdaságtanból hiányzik az etikai dimenzió, valamint a felelősségvállalás kérdésköre. A buddhizmus arra tanít, hogy felelősséget kell vállalnunk döntéseinkért, cselekedeteinkért, valamint azok következményeiért. A felelősségvállalást a gazdasági életben a létezés mindhárom szintjén, a személyes, a társadalmi és a környezeti szinteken is szükséges gyakorolni. Payutto hangsúlyozza, hogy a buddhizmus célja a szenvedés felszámolása

¹ Ernst Friedrich Schumacher: *A kicsi szép. Tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról.* (Ford. Perczel István.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.

² Prayudh A. Payutto: *„Közép Út” a piactudomány számára.* In: Zsolnai László (szerk.): *Boldogság és gazdaság. A buddhista közgazdaságtan eszméi.* Typotex, Budapest, 2010, 41–116.

a káros vágyak megszüntetése segítségével. Ehhez szükség van a káros vágyak (*tanhá*) és a hasznos törekvések (*cshanda*) megkülönböztetésére. A káros vágyak által vezérelt gazdasági tevékenységek felelőtlen, önző viselkedéshez vezetnek a gazdasági életben, amelyek célja a profit és a haszon maximalizálása. Ezzel szemben a hasznos törekvések eredménye a felelősségteljes gazdasági magatartás, amely a létezés mindhárom szintjén harmóniát és a szenvedések csökkentését eredményezi.

A káros vágyak és a hasznos törekvések közötti különbségtételen alapulva elkülöníthető a jótékony, illetve a káros fogyasztás. A hasznos törekvéseken alapuló fogyasztás az alapvető anyagi szükségletek (például élelmiszerfogyasztás, lakhatás, ruházzkodás, egészségi ellátás, oktatás stb.) kielégítését célozza, míg a káros fogyasztás az állandóan újraeledő, kielégíthetetlen vágyakra (például a vagyon, a hatalom, a presztízs, az érzéki gyönyörök) irányul. Payutto a fogyasztással és a termeléssel kapcsolatban is olyan buddhista erények gyakorlására hívja fel a figyelmet, mint a mértékletesség és a megelégedettség. A káros vágyak és a hasznos törekvések megkülönböztetésével összhangban értelmezhetővé válnak a nem-fogyasztás, valamint a túlfogyasztás jelenségei is, amelyeknek a jelentősége könnyen belátható, ha például a böjtölésre, illetve a túlzott mennyiségű élelmiszer elfogyasztásából adódó egészségügyi problémákra gondolunk. Buddhista megközelítésben – a nem-fogyasztáshoz hasonlóan – létjogosultsága van a nem-termelésnek is. A termelés ugyanis csak akkor igazolható, ha az előállított termék vagy szolgáltatás nagyobb mértékben járul hozzá az emberi és nem-emberi szenvedés megszüntetéséhez, mint amennyi emberi és nem-emberi szenvedés annak az előállításához szükséges.

Payutto érvelésével összhangban a buddhista közgazdaságtan két legfontosabb jellemzője a valódi jól-lét megvalósítására való törekvés és a nem-ártás (*ahinszá*) gyakorlása. A valódi jól-lét megvalósítható az alapvető anyagi szükségletek optimális gazdasági eszközökkel történő kielégítésével és a káros vágyak buddhista gyakorlással való csökkentésével, illetve megszüntetésével. A gazdasági élet területén a nem-ártást minden emberi és nem-emberi érző lény esetében, azaz a társadalmi kapcsolatainkban és a környezettel való interakcióinkban is meg kell valósítani.

2009-ben jelent meg a *The Leader's Way* című könyv, amely Laurens Van Den Muyzenberg holland üzleti szakembernek a Dalai Lámával a buddhista közgazdaságtanról készített interjúsorozata alapján készült.³ A Dalai Láma – Payuttohoz hasonlóan – a valódi jól-lét megvalósításának a fontosságát hangsúlyozza, és felhívja a figyelmet a buddhista tudatosság gyakorlásának és a bölcsesség megvalósításának a nélkülözhetetlenségére a gazdasági életben. A Dalai Láma úgy érvel, hogy a valódi jól-létet kizárólag a tudatosság és a bölcsesség helyes alkalmazásával lehet megvalósítani.

A 2000-es években a buddhista közgazdaságtan egyre inkább a tudományos kutatások részévé vált. Keleti és nyugati közgazdászok is a téma felé fordultak, amelynek következtében megkezdődött a buddhista közgazdaságtan önálló tudományterületté válása. 2006-ban jelent meg a *Business*

3 His Holiness the Dalai Lama - Laurens Van Den Muyzenberg: *The Leader's Way*. Hodder & Stoughton, London, 2009.

within Limits: Deep Ecology and Buddhist Economics című tanulmánykötet,⁴ amelyben keleti és nyugati tudósok publikálták kutatásaik eredményeit – többek között – a buddhista közgazdaságtan területén. A 2007-ben Budapesten rendezett „Economics with a Buddhist Face” című nemzetközi konferencia volt az első tudományos tanácskozás Európában, amelyet a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Központja a buddhista közgazdaságtan témakörének megvitatása céljából szervezett.⁵ Ennek a konferenciának az eredményeként jelent meg az *Ethical Principles and Economic Transformation – A Buddhist Approach* című tanulmánykötet,⁶ amely átfogóan mutatja be a buddhista közgazdaságtan témaköreit és főbb eredményeit. Zsolnai, Ims és szerzőtársaik – Schumacherhez és Payuttohoz hasonlóan – hangsúlyozzák az egyszerűség, a mértékletesség és a nem-ártás jelentőségét a gazdasági életben. Mindezek mellett felhívják a figyelmet az önzetlenség, az összekapcsoltság és a buddhista tudatosság gyakorlati alkalmazásának a fontosságára is a gazdaságban.

A Berkeley Egyetem közgazdász professzora, Clair Brown a *Buddhist Economics: An Enlightened Approach to the Dismal Science* című könyvében⁷ az egymással és a környezettel való összekapcsoltságunk (*interdependence*) fontosságát helyezi a középpontba. A szerző az összekapcsoltságból és az ebből fakadó együttérzésből kiindulva elemzi a közgazdaságtan legfontosabb problémáit, elsősorban a fogyasztók és a gazdaságpolitikai döntéshozatal szintjeire koncentrálna. Az összekapcsoltság és az együttérzés értelmében nem a személyes jól-létünk megvalósítására, hanem a társadalmi és a környezeti jól-lét elérésére kell törekednünk. Ebből adódóan Brown úgy érvel, hogy a buddhista közgazdaságtan célja a közös jól-lét megvalósítása egy fenntartható világban, a globális szenvedés csökkentése által.

Zsolnai László szerint⁸ a buddhista közgazdaságtan lényege – a nyugati maximalizáló megközelítéssel ellentétben – egy minimalizáló stratégia megvalósítása. A buddhista gazdasági stratégiának a filozófiai alapja az éntelenség (*anattá*) tanítása, amely kimondja a változatlan, szubsztanciális „én” nem létezését, amit a modern idegtudomány eredményei is alátámasztanak. Az éntelenségre építve a buddhista gazdasági stratégia alapelvei a következők: (i) a szenvedés minimalizálása, (ii) a vágyak leegyszerűsítése, (iii) a nem-ártás, (iv) a másokkal való őszinte törődés és (v) a nagylelkűség megvalósítása. Zsolnai értelmezésében a buddhista közgazdaságtan nem egy rendszer, hanem egy stratégia, ami bármilyen gazdasági környezetben, bármelyik rendszerszinten, bármikor megvalósítható.

3. Buddhista vállalkozások

A buddhista közgazdaságtan alkalmazásával megtekinthető a tudatos piac (*mindful market*) legfontosabb feltételei: (i) a tudatos fogyasztás, (ii) a tudatos vállalkozási tevékenység és (iii) a

4 László Zsolnai & Knut J. Ims: *Business within Limits – Deep Ecology and Buddhist Economics*. Peter Lang, Oxford, 2006.

5 Payutto tanulmánya mellett a fent említett konferencia legfontosabb munkáinak a magyar nyelvű fordításai a már hivatkozott, Zsolnai László által szerkesztett *Boldogság és gazdaság. A buddhista közgazdaságtan eszméi* (Typotex, Budapest, 2010) című tanulmánykötetben jelentek meg.

6 László Zsolnai: *Ethical Principles and Economic Transformation – A Buddhist Approach*. Springer, Berlin, 2011.

7 Clair Brown: *Buddhist Economics: An Enlightened Approach to the Dismal Science*. Bloomsbury, London, 2017.

8 Zsolnai László: Buddhista gazdasági stratégia. In: Zsolnai László (szerk.): *Boldogság és gazdaság. A buddhista közgazdaságtan eszméi*, i. m. 201–210.

tudatos gazdaságpolitika. A tudatos fogyasztás bölcs (azaz a valódi jólét megvalósítását segíti elő), nem-ártó (azaz nem okoz fájdalmat más érző lényeknek), valamint együttérző (azaz lehetővé teszi, hogy mások is kielégíthessék az alapvető szükségleteiket). A buddhista vállalkozás a buddhista értékek, erények és alapelvek tudatos megvalósítását jelenti a vállalkozási tevékenységek során.⁹

A buddhista vállalkozási tevékenységek megvalósítása során követett legfontosabb buddhista értékek és alapelvek a nem-ártás, az együttérzés, a bölcsesség, a tudatosság, a megelégedettség, a nagylelkűség, az egyszerűség, a mértékletesség, a felelősségvállalás és a jól-létre való törekvés.¹⁰ A következőkben négy példán keresztül szemléljük a buddhista értékek és alapelvek vállalkozásokban való megvalósulását a világ különböző pontjain.

A Patagonia egy kaliforniai székhelyű, szabadtéri ruházatok és sportfelszerelések előállításával és kereskedelmével foglalkozó nemzetközi vállalkozás. A céget az 1970-es évek elején alapította Yvon Chouinard hegymászó és környezeti aktivista, aki gyakorló zen buddhista is. Meggyőződése, hogy az üzleti élet kiváló terep a buddhista értékek megvalósítására. A Patagonia napjainkban a világ öt kontinensén működik, közel kétezer munkavállalót foglalkoztat, éves forgalma körülbelül egymilliárd dollár. A vállalat küldetése, hogy a lehető legkisebb károkozással gyártson jó minőségű termékeket, felelős vállalatként működjön a környezeti és társadalmi kihívások tekintetében, valamint teret adjon a munkavállalói kreativitás kibontakozásának. A Patagonia tudatában van annak, hogy a földi élet mai formáját az elpusztulás veszélyezteti, ezért a cég minden erőforrását az ökológiai problémák megoldására fordítja. Felismerték, hogy az üzleti tevékenységeik mai formái globális problémák okozói, ezért tevékenységeiket teljesen átláthatóan, a legnagyobb körültekintéssel, felelősségteljes módon végzik. A vállalat célja az erőforrás-felhasználás és a környezeti terhelés minimalizálása. Termékeik előállításához kizárólag organikus alapanyagokat használnak, és javítással és újrahasznosítással, továbbá használt ruhák kereskedelmével támogatják a körforgásos gazdaság megvalósítását. A Patagonia közhasznú vállalatként (B-Corp)¹¹ működik, méltó bérezést és megkülönböztetésmentes foglalkoztatást biztosít a munkatársai számára, valamint tagja a Fair Trade mozgalomnak is. Aktivista szervezetként számos környezeti és társadalmi hasznosságú akciót kezdeményez és támogat.¹²

3.1. Patagonia

A Greyston Bakeryt Bernie Glassman zen buddhista szerzetes alapította 1982-ben, New Yorkban. A vállalkozás fő tevékenysége a kiváló minőségű, hozzáadott ízfokozók és tartósító szerek nélküli brownie-k készítése és értékesítése. A szervezet nyílt felvételi rendszere (*open hiring policy*) lehetővé teszi, hogy a munkaerő-piacon hátrányos helyzetben lévő munkavállalók állásinterjú és előélet-ellenőrzés nélkül munkához jussanak és lehetőséget kapjanak a szegénységből és a kilátástalanságból való kitörésre. 1992

3.2. Greyston Bakery

9 László Zsolnai & Gábor Kovács: Buddhist Values for Creating Mindful Markets. *Journal of Management, Spirituality & Religion* 18 (2021/1), 57–70.

10 Gábor Kovács: *The Value Orientations of Buddhist and Christian Entrepreneurs – A Comparative Perspective on Spirituality and Business Ethics*. Palgrave, New York, 2020.

11 A közhasznú vállalati forma jogi lehetőséget biztosít arra, hogy a B-Corp rendszerben tanúsított szervezetek az üzleti célokot kívül legitim, mérhető és számonkérhető társadalmi és környezeti célokat is kitűzzenek és megvalósítsanak.

12 Patagonia: <https://www.patagonia.com/home/>

óta a vállalat teljes profitját a Greyston Alapítvány kapja meg, amelynek küldetése a munkaerő-fejlesztés, a munkáltatók érzékenyítése a hátrányos helyzetben lévő munkavállalók alkalmazására, valamint a helyi közösségek támogatása. A cég 2008 óta tanúsított közhasznú vállalként működik. A vállalkozás víziójában a működési modelljük elterjesztése szerepel, hogy munkalehetőséget tudjanak biztosítani az Egyesült Államok 10 millió hátrányos helyzetben lévő munkavállalója közül legalább 40 ezer számára.¹³

3.3. APOPO

Az APOPO nonprofit szervezetet 1995-ben indította útjára Belgiumban Bart Weetjens zen buddhista szerzetes és társadalmi vállalkozó. A cél az volt, hogy olyan technológiát fejlesszenek ki, amely lehetővé teszi a taposóaknak gyors, egyszerű és költséghatékony mentesítést a világ szegényebb régióiban. Bart Weetjens gyerekkora óta foglalkozott kisállatokkal – köztük rágcsálókkel – és tudta róluk, hogy intelligensek, szociálisak és kiváló a szaglásuk. Ez adta az ötletet, hogy patkányokat tanítson be a taposóaknak detektálására. Az évek során a társadalmi vállalkozásként működő szervezet több mint 150 ezer taposóaknát hatástalanított Kam bodzsában, Angolában, Zimbabwében, Mozambikban, Dél-Szudánban és Törökországban. Ezzel 71 millió négyzetméter területet tettek biztonságossá és élhetővé több mint 1,8 millió ember számára. Az általuk kifejlesztett módszer nagyságrendekkel olcsóbbá, biztonságosabbá és gyorsabbá teszi az aknakutatást. A patkányok mellett az APOPO ma már kutyákkal is dolgozik és TBC diagnosztikával is foglalkozik. Működésében kiemelten figyelembe veszi az állatok jól-létét és a helyi közösségek bevonását. Alapértékei – a minőség, az innováció, a sokszínűség, a társadalmi átalakítás, és a szolidaritás – mentén az APOPO mára vezető szerepet ért el a humanitárius és környezeti problémák megoldására fejlesztett, az állati szagláson alapuló technológiák területén.¹⁴

3.4. Green Monday

A Green Monday nevű vállalkozást David Yeung és Francis Ngai buddhista vállalkozók alapították 2012-ben, Hong Kongban. A vállalkozás neve szimbolikus: a zöld szín a fenntarthatóság és a természet jelképe, a hétfő pedig mint a hét első napja egy új kezdet lehetőségére utal. A szervezet célja a klímaváltozás elleni küzdelem és az élelmiszerbiztonság biztosítása a fenntartható életmód és a növényi alapú étkezés népszerűsítése által. A modern élelmiszeripari termelés, ellátási lánc és fogyasztás (különösen a húsfogyasztás) rendkívül energiaigényes. Már heti egyszeri növényi alapú (vagy húsmentes) táplálkozás is jelentősen csökkenti a fogyasztók ökológiai lábnyomát. A vállalkozás célja, hogy a heti egyszeri vagy többszöri, növényi alapú, „zöld” étkezés pozitív környezeti, társadalmi, egészségügyi és állat-jól-léti következményeire felhívja a figyelmet és előmozdítsa a vegetáriánus és vegán táplálkozás terjedését. Az alapítók célja nem az, hogy a húsfogyasztás teljes feladására ösztönözzék a fogyasztókat, hanem hogy felhívják a figyelmet a mértékletes húsfogyasztás, illetve a heti egyszeri növényi alapú táplálkozás pozitív következményeire. Környezeti és társadalmi felelősségvállalásának megvalósítása érdekében a Green Monday alapítványi és üzleti vállalkozási formában is működik. A szervezet stratégiai együttműködést alakított ki számos élelmiszeripari és egyéb

¹³ Greyston Bakery: <https://www.greyston.org/>

¹⁴ APOPO: <https://www.apopo.org/>; Bart Weetjens személyes honlapja: <https://bartweetjens.be/>

céggel, étteremmel és iskolával. Támogatja a növényi alapú élelmiszerek és hűshelyettesítő termékek létrehozását, saját élelmiszerbolt-hálózatában pedig innovatív, vegán élelmiszereket forgalmaz, illetve iskolás korú tanulók számára figyelemfelhívó előadásokat tart a vegán életmód pozitív hatásairól. A buddhista inspirációval alapított vállalkozás teret ad a mértékletesség, a tudatosság, az egyszerűség és a nem-ártás megvalósításának az üzleti életben a szervezethez kapcsolódó partnerek számára.¹⁵

A buddhista közgazdaságtan megközelítését és elveit össztársadalmi szinten a himalájai Bhutáni Királyságban sikerült a leginkább érvényesíteni az ország egyedi, holisztikus fejlesztési modellje, az Össz nemzeti Boldogság (*Gross National Happiness – GNH*) alkalmazásával. A GNH modell az 1970-es évektől alapjául szolgált a meghatározóan buddhista kultúrájú Bhután fokozatos és körültekintő nyitásához, modernizálásához, gazdasági és társadalmi fejlődéséhez, amelyben nagy szerepet kaptak az évszázados hagyományok és a természeti környezet megóvása. Az Össz nemzeti Boldogság fogalom megszületése a IV. Vangcsuk királyhoz köthető, aki már fiatalon úgy gondolta, hogy országa saját, hagyományos értékeit és a globális gazdasági és politikai rendszer meghatározó elveit összeegyeztetni csak egy olyan átfogó fejlesztési keretrendszerben lehet, amely buddhista spirituális értékeken alapul, hosszú távú, holisztikus fenntarthatóságban gondolkodik, hangsúlyt fektet a természeti környezet megóvására és a helyi kultúra megőrzésére, és túllép a gazdasági növekedést erőltető megoldásokon. Ezzel a király Bhutánnak olyan fejlődési irányt szabott, amely egyszerre támaszkodik a buddhizmus tanításaira és járul hozzá azok újszerű, 21. századi továbbéléséhez.¹⁶

Az elmúlt évtizedek alatt Bhutánban – az alkotmányos monarchia és a parlamenti demokrácia alapintézményeinek kiépülésével párhuzamosan – az Össz nemzeti Boldogság fokozatosan intézményesült: külföldi szakértők bevonásával tudományos, szakmai háttérrel kapott és szervesen beépült az ország közigazgatásába. A 2008-ban elfogadott bhutáni alkotmány végső fejlesztési célként és állami feladatként hivatkozik rá, és fontos közpolitikai döntéshozatali eszköznek tekinti. 2004 és 2017 között a hét egymást követő nemzetközi GNH konferencia, 2008 után a két első demokratikusan megválasztott miniszterelnök népszerű külföldi előadásai, a növekvő számú médiamegjelenés, az ország nyitottabbá válása, valamint a megélt, kültudományos érdeklődés következtében a GNH nemzetközileg ismert és kutatott terület lett. Bhutáni kezdeményezésre 2012-ben az ENSZ magas szintű találkozót szervezett „Jól-lét és boldogság: egy új gazdasági paradigma meghatározása” címmel, amely a tagállamokat arra ösztönözte, hogy alternatív mérőszámok bevezetésével segítsék a boldogság közpolitikai célok közé történő beemelését. A találkozóra kiadott első *World Happiness Report* részletes leírást közöl a GNH eredetéről, kulturális és történeti beágyazódásáról és a koncepció gyakorlati megvalósításáról.¹⁷

4. Az Össz nemzeti Boldogság koncepciója Bhutánban

¹⁵ Green Monday: <https://greenmonday.org/>

¹⁶ Valcsicsák Zoltán: *Álmomban Bhutánban ébredtem*. Oniva, Budapest, 2018.

¹⁷ Karma Ura – Sabine Alkire – Tshoki Zangmo: Gross National Happiness and the GNH Index. Case Study: Bhutan. In: John Helliwell – Richard Layard – Jeffrey Sachs (szerk.): *World happiness report – 2012*. Earth Institute, Columbia University, New York, 2012, 108–158.

Az Összszemzeti Boldogság modellje négy pilléren nyugszik, amelyek (1) az igazságos és fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődés, (2) a kulturális értékek megőrzése és gazdagítása, (3) a természeti környezet megóvása és (4) a jó kormányzás. E négy pillér megvalósulását kilenc dimenzióban mérik és értékelik, amelyek: (i) az emberek pszichológiai jóléte (amely magában foglalja az étellel való megelégedettséget, az érzelmi egyensúlyt és a spiritualitás megélését); (ii) a fizikai és mentális egészség (iii) az oktatási rendszerben való részvétel; (iv) a kulturális ismeretek és a kulturális életben való részvétel; (v) a személyes időbeosztás (ideértve a munka és a pihenés arányát); (vi) a jó kormányzás (amely tartalmazza a politikai részvételt, az alapszolgáltatásokhoz való hozzáférést és a kormányzati teljesítményt); (vii) a kisközösségek és a család vitalitása; (viii) a természeti és a városi környezet hatása és változása; valamint (ix) az életszínvonal (amely magában foglalja a jövedelmet, a vagyontárgyakat és a lakhatási feltételeket).¹⁸

A 2000-es évek elején a Centre for Bhutan and GNH Studies nevű kutatóintézet kapta azt a feladatot, hogy egy olyan mérési rendszert alkosson, amely lehetővé teszi az Összszemzeti Boldogság számszerűsítését és a kifejlesztendő GNH index időbeli és térbeli változásának a követését. Az általuk létrehozott mérőszám egy 0 és 1 közé eső számmá (az adott időszak GNH indexévé) alakítja a lakosság körében időközönként elvégzett, kérdőíves GNH felmérés eredményeit. Az Összszemzeti Boldogság mérése szubjektív és objektív tényezőket is tartalmaz, és egyszerre vizsgálja a tudomány, valamint a buddhizmus által az emberi boldogság eléréséhez alapvetőnek gondolt feltételeket.¹⁹

2010-ben és 2015-ben reprezentatív mintán GNH felméréseket végeztek Bhutánban. Az adatgyűjtés során a kilenc dimenzióhoz 8 szubjektív és 25 objektív (összesen 33) indikátort rendeltek. A GNH index kettős küszöbérték (*cutoff*) módszert alkalmaz. Az összes indikátorhoz hozzárendelnek egy elégségességi küszöbértéket, amely megmutatja, hogy a vizsgált egyén milyen érték elérése felett tekinthető boldognak az adott indikátor tekintetében. A keresztmetszeti boldogság küszöb pedig azt jelzi, hogy az indikátorok hány százalékában kell az egyének átlépniük az elégségességi küszöbértékeket ahhoz, hogy összességében boldognak tekinthessük. A GNH jelentésekben Bhután lakosságát a keresztmetszeti boldogság küszöbértékek segítségével négy csoportra osztják: a mélyen boldog, a nagyon boldog, a valamennyire boldog és az egyáltalán nem boldog emberekre.²⁰

Az ország GNH indexe 2010 és 2015 között 0,743-ról 0,756-ra nőtt. Az Összszemzeti Boldogság alkalmazásának célja, hogy a közpolitikai döntéshozatal segítségével olyan gazdasági és társadalmi feltételeket teremtsen

¹⁸ Centre for Bhutan Studies & GNH Research: *A compass towards a just and harmonious society: 2015 GNH survey report*. 2016. <http://www.grossnationalhappiness.com/wp-content/uploads/2017/01/Final-GNH-Report-jp-21.3.17-ilovepdf-compressed.pdf>; Kovács Gábor: A buddhista közgazdaságtan. *Köz-Gazdaság* 11 (2016/4), 165–175.

¹⁹ Karma Ura – Sabine Alkire – Tshoki Zangmo: Gross National Happiness and the GNH Index. Case Study: Bhutan. In: John Helliwell – Richard Layard – Jeffrey Sachs (szerk.): *World happiness report – 2012*, i. m.

²⁰ Uo.

nek, amelyek minél több „egyáltalán nem boldog” embernek segítenek átkerülni a boldog emberek körébe.²¹

Az Össznmzeti Boldogság olyan makroszintű, többdimenziós, érték-alapú megközelítés, amely a fenntartható és harmonikus gazdasági és társadalmi fejlődést helyezi előtérbe, miközben hangsúlyozza a lelki egyensúly, a hagyományok és a természeti környezet megóvásának a fontosságát. Olyan, a buddhizmusban és a buddhista ökonómiában megtalálható értékekre épít, mint az összekapcsoltság és az ezzel összefüggő együttérzés, a személyes felelősségvállalás a közösségért és a természetért, a mértékletesség, a tudatosság, a kiegyensúlyozottság, és a szenvedések csökkentése.

Az Össznmzeti Boldogság szellemisége Bhután egyedi kultúrájában gyökerezik és mint ilyen, más országok számára inkább inspirációként, mintsem egy az egyben átvehető modellként szolgál. Mindazonáltal az Össznmzeti Boldogság keretrendszere más rendszerszinteken és más társadalmi környezetben is alkalmazható, amelyre Magyarországon is volt példa. A budapesti József Attila-lakótelepen valósult meg egy kvalitatív, feltáró kutatás 2020-ban, melynek során az Össznmzeti Boldogság kilenc dimenziójában értékelték a helyi lakosok jól-létét leginkább befolyásoló tényezőket.²² A kutatás eredményei azt mutatták, hogy a lakótelepen az Össznmzeti Boldogság kilenc dimenziója közül leginkább a közösségi vitalitás (például zárt közösségi terek kialakításával, a közösségi tervezésben rejlő lehetőségek kiaknázásával, a zöldterületek közösségi alapú karbantartásával stb.), valamint a természeti környezet állapota (a közbiztonság növelésével, a társasházak felújítására való tudatos felkészüléssel, a közlekedési problémák megoldásával stb.) szorul fejlesztésre.

A Schumacher munkássága óta eltelt idő bizonyította, hogy a buddhizmus releváns üzenetet hordoz a közgazdaságtan számára is. A buddhista értékek és alapelvek innovatív üzleti modellek és szakpolitikák megvalósítását inspirálhatják. A buddhizmus sokszínűsége a buddhista közgazdaságtan pluralizmusában is tükröződik:²³ az emberközpontú megközelítés, az emberi vágyakozásra építő értelmezés, a buddhista közgazdaságtan mélyökológiával kapcsolatos összefüggései, a tudatosság és bölcsesség gazdasági életben való gyakorlásának fontossága, a közös jól-lét megteremtése egy fenntartható világban, valamint a buddhista gazdasági stratégia a buddhista közgazdaságtan sokszínűségét mutatják.

5. Összegzés

21 Centre for Bhutan Studies & GNH Research: *A compass towards a just and harmonious society: 2015 GNH survey report*. 2016. <http://www.grossnationalhappiness.com/wp-content/uploads/2017/01/Final-GNH-Report-jp-21.3.17-ilovepdf-compressed.pdf>

22 Kovács Gábor: A bhutáni Össznmzeti Boldogság koncepció és annak magyarországi alkalmazása a budapesti József Attila-lakótelepen. *Tér és társadalom* 37 (2023/1), 49–70.

23 Gábor Kovács: *The Value Orientations of Buddhist and Christian Entrepreneurs – A Comparative Perspective on Spirituality and Business Ethics*, i. m.